

Zaključno se može reći da je ovaj zbornik uistinu interdisciplinarno djelo koje se bavi koronakrizom iz vrlo različitih perspektiva, svakako raznovrsnije i heterogenije nego što sugerira njegov naslov, te predstavlja zanimljiv dokument pandemijskog vremena u Hrvatskoj.

Ivan Perkov

Ibn Sab'īn

Sicilska pitanja

Demetra, Zagreb 2023.,
prev. Daniel Bučan

Ovim svojim prikazom izražavam dobrodošlicu najnovijem prijevodu kolege Daniela Bučana iz arapskog izvornika djela Abū Muhammad 'Abd al-Haqq Ibn Sab'īna, *Sicilska pitanja*, (ar. المسائل الصقلية, *al-Masā'il al-Ṣiqilliyya*), andalužanskog sufije iz 13. stoljeća, u kojemu je iznio svoju sab'īniju filozofiju sufizma kao odgovor na pitanja Friedricha II. Hohenstaufena (1194. – 1250.), tog prvog Europljanina, kako ga je nazvao F. Nietzsche, te istinskog simbola intelektualnih međuoprašivanja i interkulturalnih relacija medievalne kršćanske Europe i islamskog svijeta. Ovaj je prijevod s razložno tomu važan za proučavanje, pored dva prevalirajuća toka transmisije arapsko-islamske filozofije – preko otomanskog imperija i Andalusa, i za onaj treći, koji je nama najbliži, tj. preko Sicilije i Južne Italije, te je kao takav prijeko potrebit za uključenje unutar mediteranske filozofije kao važne epizode koja se onomad izdešavala na Mediteranu, i to napose ako uobzirimo da je Palermo bio drugi najmnogoljudniji grad na svijetu odmah nakon Konstantinopolisa, tj. današnjeg Istanbula.

U svojem predgovoru prijevodu kolega Bučan ističe nekoliko vrlo važnih činjenicu u svezi s Friedrichovim likom: jedan je od najistaknutijih iznimaka među zapadnim moćnicima koji je komunicirao s muslimanskim učenim ljudima, koji je poticao prevođenje filozofijskih i znanstvenih djela iz arapskog u latinski i koji je u vrlo specifičnom kontekstu svojeg doba iskazivao spremnost na produbljenu komunikaciju s islamskim svijetom i suočenje s onim što se latinskim tekstovima nazivalo *doctrina arabum* (hrv. *arapsko znanstvo*), a što je

omogućilo svojevrsni zaokret koji je priskrbio znanstveni razvitak kršćanskog Zapada. Friedrich II. Hohenstaufen bio je pak protagonist tzv. prepoznavanja i unosa arapsko-islamske filozofije i znanstva, s obzirom na to da je duboko bio uvjeren u multikulturalnost istih, kao i da Arapi posjeduju puno veći poklad znanja nego tadašnji kršćanski narodi Europe, kazat će Bučan. Dostato tomu u korist svjedoči i činjenica da se na njegovu dvoru obrazovao Toma Akvinac, te da je potaknuo prevođenje brojnih djela iz arapskog jezika, uključujući i Ibn Rušda/Averroesa.

Potom, prije kazivanja o značaju i sadržaju samog djela, nužno je da ukažemo na važnost filozofije sufizma samog Abū Muhammad 'Abd al-Haqq ibn Sab'īna (614./1217. – 668./1271.), andalužanskog sufije i filozofa, kojeg su njegovi sljedbenici nazvali *Qutb al-Dīn*, pol vjere, i koji je zbog svojeg sab'īnianskog nauka bio predmet kritika doktora Zakona, a koje su rezultirale višekratnim izgnanstvom ne samo iz rodne Murcije nego i Ceute, Bugija i Kaira, dok je zadnje odredište izbjeglištva ovog »jednog od najshvaćenijih likova u povijesti islamske misli« (Vincent J. Cornell, kao i Anna Ayse Akasoy i dr.) bila Mekka. Nadalje, kolega Bučan ističe da je dvojezično izdanje s arapskim izvornikom i talijanskim prijevodom ibn Sab'īnovog djela, *Correspondance Philosophique avec L'Empereur Frederic II de Hohenstaufen*, a koji je za tisak priredio Mehmet Şerafettin Yaltkaya (Pariz, 1943.), poslužilo kao izvornik za sada objavljeni hrvatski prijevod, koji je on odveo dalje od talijanskog prijevoda kolegice Patrizije Spallino, jer je mjestimice radio korekcije istog u vlastitom prijevodu. Svojevrsni filozofijsko-mistički eklekticizam ibn Sab'īna formuliran je u ovom djelu kroz pet pitanja koje je Friedrich II. Hohenstaufen postavio ovom vrlom predstavniku filozofije sufizma.

Prvo je pitanje o Aristotelovom nauku o vječnosti svijeta (*qidam al-'ālam*) i njegovoj postalosti nabranjem Aristotelovih ciljeva, raščlambama njegovih spisa i nazivaka, kao i dvojama u svezi s time.

Drugo je pitanje o »božanskoj znanosti« (*al-'ilm al-ilāhī*), s obzirom na to da je ibn Sab'īn kao i većina ranih arapskih filozofa metafiziku motrila kao »znanost o Bogu«. In concreto, u islamskom kontekstu, »božanska znanost« nije ništa drugo nego »spoznaja jednostni«. U sab'īnianskom kontekstu, sufije su Dobroštom bliže od drevnih mislitelja, smatrajući da je svrha božanske znanosti utruće. Drugim riječima, za Grke je najviši stupanj blaženstva u vrhunskoj umnoj spoznaji – tj. znanstveni, dok je za sufije najviši stupanj onaj moralni.

Treće se pitanje odnosi na priroke (tj. kategorije) i njihov broj. Ono je posvećeno kritici

načina postavljanja pitanja te posvjedočuje da se ništa ne može spoznati bez umijeća logike. Logika je prirok i održatelj pouzdanog stajališta, a istina je njezin sklop. Općenito, istina je način njezina bitka, dok je njezina cjelina govorenje istine (str. 100), jer umijeće logike osporava samo slaboumnik bez morala. Četvrto je pitanje o vječnosti duše, ali i o razlici između Aristotelova učenja i nauka Aleksandra Afrodizijskoga, koje je za ibn Sab'īna loše uobličeno (str. 121): ono što se traži ostaje lišeno mogućnosti spoznaje i u njemu nedostaje povezanosti, pa je trud da se dosegne znanje na naravan način onemogućen sablažnjivošću i nevaljalim načinom postavljanja pitanja. Potom nastavlja kazivati o pet vrsta duša: (a) *vegetativna duša*, (b) *duša nemuštog živoga bića* (tj. životinjska), (c) *razumna duša*, (d) *savršena mudrosna duša* i (e) *poslanička duša*.

Peto, posljednje pitanje, posvećeno je tumačenju nekih kur'anskih izraza i hadisa »Srce je vjernikovo između dva prsta Milostivoga«. Prevoditelj potom donosi dostatan popis postojeće literature o ibn Sab'īnu (str. 177–181). Ibn Sab'īn i njegova *Sicilska pitanja* interpretiraju se kao ona koja odražavaju intelektualni *millieu* kasne almohadske Španjolske i Mediterana.

Argumentacija *ad hominem* i njegovo difamiranje zbog najradikalnijeg oblika sufizma nije vrijedno spomena u ovom prikazu, osim činjenice da je njegova koncepcija *wahdat al-wujūd*-a zbilja radikalnija od Ibn 'Arabi-jeve. Međutim, iako anti-ibn sab'inijanska polemika posjeduje dugu povijest, aspekti ibn sab'inijanske filozofije sufizma sadržani u *Sicilskim pitanjima* ukazuju na uvide u *Corpusu Hermeticum* i napose na Hermesa (muslimanski Idris) Trismegistusa, a što nimalo nije iznenađujuće s obzirom na ukorijenjenost ove tradicije u Andaluziji, koju su slijedili i muslimanski, i kršćanski, i židovski mističari – i na koju se motrilo kao »primordijalnu revelaciju« (*al-ḥikma al-qadīma*), koja je u medievalnoj Španjolskoj utrla put interreligijskom modelu *convivencia*, tj. koegzistencije.

Međutim, ostaje pitanje nije li upravo ova primordijalna revelacija i iznad spomenuti filozofijsko-hermetički eklektizam temeljen na stavu iz njegova djela *Budd al-Ārif*:

»... zadaća poslanika nije da prvi začne učenje, već da reafirmira primordijalnu mudrost koja transcendirava sve objavljene religije.« (Vincent Cornell, »The Way of the Axial Intellect. The Islamic Hermetism of Ibn Sab'īn«, *Journal of the Muhyiddin Ibn 'Arabi Society* 22 (1997), str. 39–79, ovdje str. 58–59)

To je upravo onaj ključni vidik koji je prouzročio najveću konfuziju, onaj s kojeg je ovaj promicatelj filozofije kao *ancille tasawwufa* zadobio iskrivljenu sliku u prikazima potonjih

autora i, kroz opetovanje njihovih optužbi, nasuprot tekstualnoj evidenciji koja svjedoči suprotno od toga, negativni imidž njega kao kontroverznog mislitelja koji je ipak ostao. Otuda, prevodenje ovog djela kod nas vodi ponovnoj procjeni hermeneutskih paradigmi koje su primijenjene na ovog mislioca, a što je prijeko potrebno za korektno razumijevanje njegove pozicije i njegovih helenističkih i hermetičkih učenja.

Ovo napose jer je ovaj istinski sufija, sukladno svjedočenju svojih učenika, doista inzistirao na slijedenju utabane staze svih sufija, tj. na harmoniji između mističke staze i Vjerezakona, a ovo uvelike reducira valjanost navodnih optužbi za heretička stajališta i panteističke tendencije njega kao zagovornika »Apsolutnog Jedinstva« (*al-wahda al-muṭlaqa*), s obzirom na to da njegov iskaz »samo Allah« (*Allāh faqat*) nužno ne indicira panteističke tendencije. Spomenuto indicira da panteizam neadekvatno obujmljuje ibn sab'inijansku poziciju i da nam predstoji puno posla i rudarenja ne bismo li zadobili potpunije razumijevanje njegove filozofske pozicije. Naime, ovaj Bučanov prijevod njegova djela tek nam je otključao vrata razumijevanja ove intriganatne figure i otvorio mogućnost sustavnijeg istraživanja temelja njegova mišljenja – posve nasuprot njegovih pejorativnih prikaza.

Nevad Kahteran

Simone Weil

Sloboda i tlačenje i drugi eseji

Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2022., prev. Mirjana Dobrović

Naklada Jesenski i Turk u svojoj je »Filozofskoj biblioteci« izdala knjigu *Sloboda i tlačenje i drugi eseji*, s pažljivo odabiranim spisima iz stvaralaštva Simone Weil (1909. – 1943.), francuske filozofkinje, aktivistice, nastavnice, borkinje, mističarke i pacifistkinje. Izvorno je *Sloboda i tlačenje* izdana u nakladi Naprijed u Zagrebu 1979. godine, dok je obnovljeno izdanje hvalevrijedan doprinos pružanja ponovne mogućnosti upoznavanja čitateljstva na hrvatskom jeziku s razmišljanjima ove inspirativne filozofkinje 20. stoljeća. Mirjana